

LA FORMACIÓ D'UN NOU AJUNTAMENT EN EL SEGLE XIX, SANT LLORENÇ D'HORTONS

JOSEP MARIA BOSCH I CASADEVALL

Sant Llorenç d'Hortons

A principis del segle XIX, el Règim Senyorial es trencava definitivament a Catalunya. Al Penedès, el plet entre uns pagesos de Sant Llorenç d'Hortons i la universitat de Gelida, a la qual pertanyien, dissolgué el senyoriu territorial d'aquesta última. La decisió favorable del govern de Ferran VII als pagesos va permetre crear uns nous límits administratius: els que actualment limiten entre els municipis de Gelida i Sant Llorenç d'Hortons.

"qualsevol història que no afegeix res al que coneixem dels corrents generals, encara que sigui com a excepció o com una comprovació més, no ens interessa."

Ignasi Terradas

1. INTRODUCCIÓ

A finals del segle XVIII i principis del segle XIX existien encara als Països Catalans càrregues de tipus senyorial o vestigis de l'autoritat feudal. Però aquests elements, d'herència medieval, estaven en vies de desaparició vers el 1800. Una desaparició fruit d'un creixement demogràfic, d'un enriquiment de la població i de les noves transformacions de l'agricultura (p. ex. els cereals deixaven pas a la vinya). L'antic sistema no es pogué adaptar als canvis (P. Vilar, 1979).

Arreu, en aquest espai de temps, sorgiren conflictes i plets entre senyors i comuns o entre senyors i grups de veïns. Així, per exemple, trobem que a Gelida, en el 1786, es generà una disputa sobre la manera com s'havia de pagar l'ús d'un molí fariner; i en el 1816 es pledejà per no voler pagar la tasca, la quistia, la jova i el tragí. A més a més, trobem conflictes a Vilafranca (1790), Masquefa (1816), Sant Sadurní d'Anoia (1820, 1823) i Pierola (1824) entre d'altres (A. Cots, 1984).

Aquest article, doncs, explica la formació de l'ajuntament de Sant Llorenç d'Hortons, la qual es produí en el moment en què el règim senyorial iniciava la seva definitiva dissolució. Creiem, encara que això exigiria un estudi més profund del que s'ha fet en aquest article, que la creació d'aquest municipi està estretament relacionada amb els conflictes senyorials de l'època. Vindria a ésser la resposta d'un grup de pagesos (sota la direcció interessada d'un terratinent) a una actuació repressiva i discriminatòria feta per part dels representants del senyor.

Cal també assenyalar que l'article se situa cronològicament a finals de l'ocupació francesa i a l'inici del regnat de Ferran VII.^è

La parròquia de Sant Llorenç d’Hortons deu el seu origen a la creació i consolidació del castell de Gelida, per la qual cosa les seves terres estaven des dels segles IX-X sota el domini territorial i jurisdiccional del baró del castell. Fins avui, únicament sabem que aquestes terres havien trencat la seva dependència amb Gelida. Però desconeixem el moment, la raó i la manera com va succeir. Gràcies als documents estudiats en l’article, moltes de les incògnites han estat descobertes.

La universitat —és a dir, l’ajuntament— que formaven Gelida i Sant Llorenç d’Hortons es trencà el 1818. Això significà la divisió del terme del castell de Gelida. El trencament fou protagonitzat per en Joan Bonastre i trenta-dos pagesos.

Un lligall de deu documents, escrits sobre paper, ens ha permès reconstruir una part del procés de formació de l’ajuntament de Sant Llorenç d’Hortons. El lligall és la recopilació de documents que féu la família Bonastre per demanar a les autoritats que els pagesos, que havien signat la petició de separació, paguessin la seva part de les despeses burocràtiques. Actualment es troba a l’Arxiu Municipal de Sant Llorenç d’Hortons.

Finalment m’agradaria donar les gràcies a en Josep Roca. Sense ell, aquests documents objecte d’estudi no s’haguessin conservats; car foren a punt de ser llençats al foc. Agraeixo, també, l’ajut de tots aquells que amb les seves crítiques i observacions m’han permès millorar el text, especialment a en Carles Martín i a en Jordi Vallès.

2. DE TERRATINENT A PRIMER ALCALDE

En Joan Bonastre fou el protagonista principal en aquest procés de formació de l’ajuntament de la parròquia de Sant Llorenç d’Hortons. Estava casat, era pagès d’aquesta parròquia i exercí els càrrecs de regidor a la universitat de Gelida i d’alcalde en el nou ajuntament.

Generalment, la qualificació de pagès s’aplicava als propietaris de terres, les treballessin o no ells mateixos; amb el temps s’amplià a tota persona que tenia la terra en règim de quasi-

propietat (J. M. Torras, 1983, p. 45). El seu fill, però, era considerat hisendat:

«Muy Ilustre Señor
Francisco Bonastre Hacendado y Vecino del termino de San Lorenzo de Ortons (...): Que a ultimos del año mil ochocientos quince, **mi difunto padre**».⁽¹⁾

Això ens permet concloure que en Joan Bonastre era un propietari de terres, és a dir, un terratinent. La seva propietat se centrava en «casa dita del Ramundet», que en aquell temps era una de les masies importants a Sant Joan Samora.

Quan en Joan Bonastre va decidir fer els papers per separar la parròquia de Sant Llorenç d'Hortons de la de Gelida, ocupava el càrrec de regidor.⁽¹⁰⁾ Aquests càrrecs eren donats a les persones de major rang nobiliari, qualificació professional o fortuna (J. M. Torras, 1983, p. 206). I si més tard en el nou ajuntament va ésser elegit alcalde, hem de considerar-lo com a influent i destacat dins el marc territorial de Sant Llorenç d'Hortons.

Un any després de la separació, en el 1819, és qualificat com a alcalde:

«Don Francisco Ribas secretario del Real Acuerdo con fecha de 17 del corriente (deseembre de 1819) me dice lo que sigue. **Juan Bonastre Bayle de la Parroquia de Ortons**»⁽²⁾

Per la proximitat de les dates podem afirmar que ell va ser el primer alcalde d'aquest municipi.

En Joan Bonastre obtingué la separació perquè darrera seu hi havia una parròquia que començava a definir la seva personalitat com a poble, per la qual cosa podia assumir la nova categoria demanada per ell.

3. LA PARRÒQUIA DE SANT LLORENÇ D'HORTONS

La parròquia de Sant Llorenç d'Hortons pertanyia al senyoriu del Castell de Gelida. Les terres parroquials comprenien l'església de Sant Llorenç i una de sufragància d'aquesta, la de Sant Joan Samora (vegeu la figura 1).

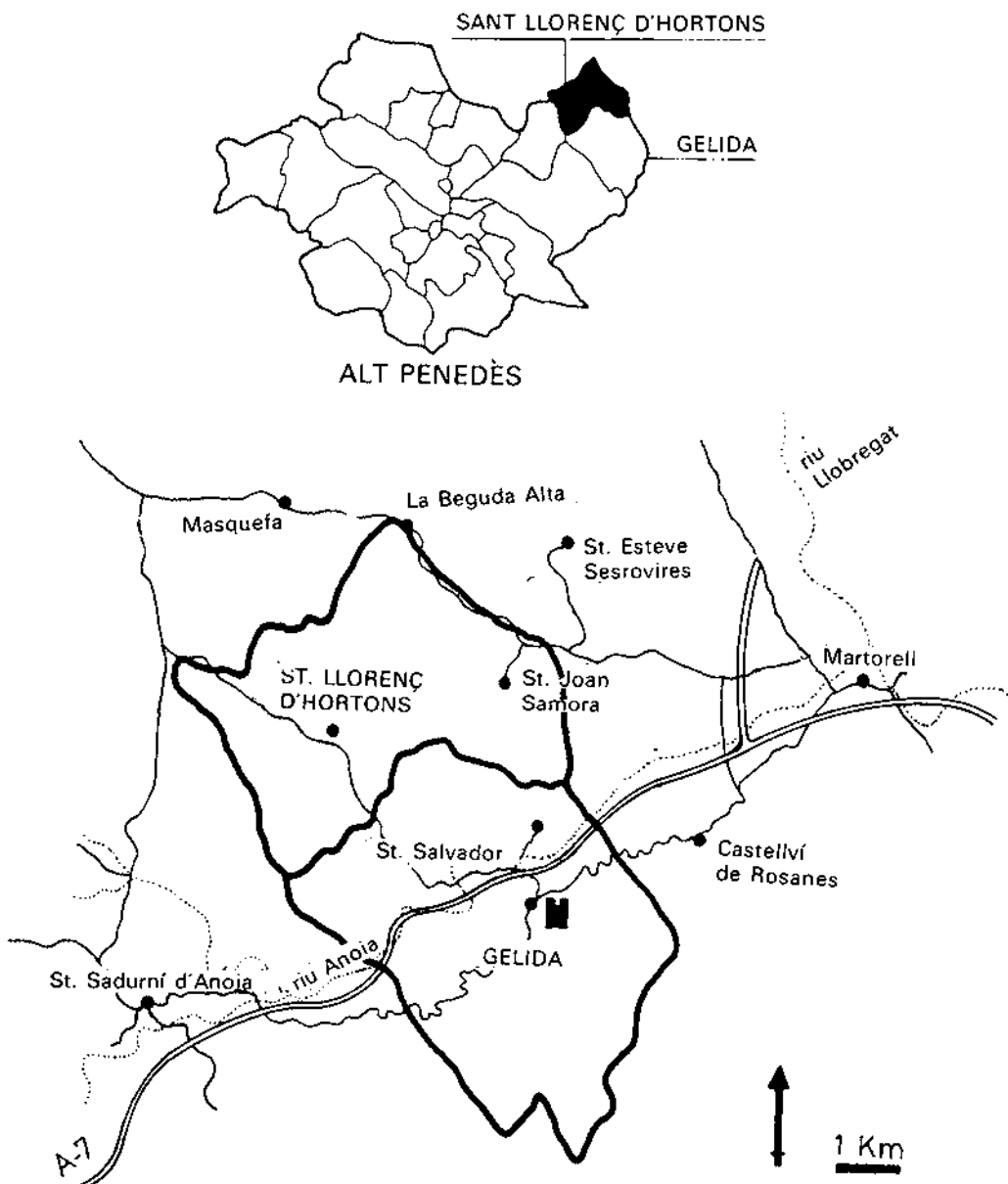

FIGURA 1. A dalt. Situació del terme municipal de Sant Llorenç d'Hortons dintre el conjunt de la comarca de l'Alt Penedès.

A baix. Mapa del terme municipal de Sant Llorenç d'Hortons i de Gelida.

Aquesta parròquia va ésser durant molts segles una micro societat pagesa d'hàbitat dispers. Un hàbitat que tendí a concentrar-se a finals del segle XVIII i principis del XIX. En aquest temps, dels tres futurs nuclis, el que més evolucionat estava en la concentració del seu hàbitat era el que va néixer a un costat de l'església parroquial, és a dir, Sant Llorenç d'Hortons, del qual en un document del 1824 apareixen citats els carrers «de davant o de can Valls» (actualment carrer del Roser) i «el carrer del darrera» (actualment el carrer de sant Isidre); i en el 1828 es menciona «el carrer de les casetes» (desconeixem la seva correspondència actual).⁽³⁾

La creació d'aquest nucli era una conseqüència de l'augment demogràfic que experimentà aquesta parròquia. De 136 habitants en el 1718 va passar a 1.111 habitants en el 1860. Pel que fa als futurs nuclis de Sant Joan Samora i la Beguda Alta, aquests encara mantindrien el seu hàbitat dispers, encara que per poc temps.

4. UNA SOCIETAT AGRÍCOLA

En els llibres parroquials⁽⁴⁾ les qualificacions professionals majoritàriament són la de pagès i la de bracer.

Dins el grup dels pagesos, hi trobem els propietaris de terres, els enfiteutes, els rabassaires, els masovers i els parcers. En el grup dels bracers s'inclouen els jornalers i els treballadors. Aquests eren els que no tenien terres ni tan sols en règim de quasi-propietat. Es llogaven per treballar en les terres que conreaven el grup dels pagesos.

Pel que fa a les qualificacions minoritàries, destaquen la de pastor, hostaler i ferrer. Les dues últimes professions apareixen a la Beguda Alta. Cal recordar aquí que la Beguda Alta estava al peu del camí cap a Lleida que sortia de Martorell (J. M. Masachs, 1979, p. 127), i que aquestes dues activitats són pròpies de llocs de pas.

La parròquia de Sant Llorenç d'Hortons era, doncs, una societat que vivia principalment del camp. Moltes de les seves necessitats es cobrien pels serveis dels pobles veïns: Masquefa,

Martorell, Gelida i Piera. Així, per exemple, la llevadora i el metge solien ser de Masquefa, el notari, de Martorell, i per les qüestions municipals havien d’anar a Gelida.

5. QUINES EREN LES DISCREPÀNCIES?

No coneixem clarament la raó o les raons que van dur en Joan Bonastre a proposar la separació i a fer les gestions necessàries. En aquest sentit, la documentació ens indica que va córrer, ell sol, amb les despeses burocràtiques, pagant en total:

«**184 libras 9 sueldos** segun se desprende de los recibos que acompaña tambien al solo efecto de verlos vuestra señoría sin contar los gastos de idas y venidas que hizo en Barcelona y Vilafranca para el pronto curso del Espediente.»⁽⁵⁾

El seu interès per aconseguir la separació d’ambdues parròquies deuria ésser molt gran, ja que no va assegurar la participació dels altres pagesos importants de la zona, els quals, malgrat signar la petició de separació, no volgueren pagar la seva part:

«mi difunto padre en union con algunos vecinos de este termino (...), solicitaron del Supremo Consejo de Castilla la separación de este termino del de Gelida, (...), **habiendo antes convenido en costear los gastos que ocurriesen (...)** pero como a pesar de esta promesa dejaban de contribuir en la parte que les correspondia.»⁽⁶⁾

És molt possible que entre la universitat de Gelida i en Joan Bonastre hi hagués discrepàncies. Aquest fet l’engrescà a demanar la separació, de la qual esperava la solució dels seus problemes. Un document del 1818 ens permet intuir aquesta situació. Fa referència a una llicència d’utilització d’aigües, que en Joan Bonastre demanava i que la universitat de Gelida li denegava:

«Informa con mucha verdad el primero quando manifiesta que como mi Principal (en Joan Bonastre) desea aprovecharse de las aguas de la Rierusa y del Torrent de Can Bosch en termino suio propio, esto es tomandolas al lado de se heredad (...), no puede seguir ningun perjuicio ni publico ni privado, y que por consiguiente puede concederse sin ningun reparo el establecimiento que mi Principal solicita. Pero el Ayuntamiento de Gelida usa de cautela y de amago.»⁽⁷⁾

Aquest document fou escrit al maig de 1818 i a l'octubre del mateix any se certificava la facultat de formar l'ajuntament a la parròquia de Sant Llorenç d'Hortons. La proximitat de dates ens pot fer pensar que la universitat de Gelida actuava amb «cautela» i «amago» per motius de venjança. Però, també, que en Joan Bonastre era un home de raons, un home conflictiu; i que aquesta, ben segur, no era la primera disputa.

Malgrat no conèixer les raons precises que el dugueren a encapçalar aquest plet, és possible que ho fes en benefici propi i no en el de tota la parròquia. I si no, per què es negaren a pagar els pagesos signants en la petició de separació? Aquesta negació ens indicaria el desinterès per part dels signants, els quals no sentiren com seu l'èxit obtingut. D'altra banda, la negativa ens il·lustra el paper de protagonista d'en Joan Bonastre:

«se vio precisado mi padre a salir al frente del negocio, no sólo para desempeñar en parte su palabra, sino tambien para evitar la ejecucion que por los gastos de la Secretaria del Real Acuerdo se le amenazaban.»⁽⁸⁾

6. TRENTA-DOS VEÏNS

La idea de separar-se de Gelida va ser acceptada (en un principi) per trenta-dos veïns de la parròquia, tots ells qualificats de pagesos majoritàriament, menys tres que no tenen cap categoria professional i un (sense comptar en Joan Bonastre) que té la categoria de regidor.⁽⁹⁾

Aquest nombre reduït de veïns configurava el grup dominant del poble; entre ells es repartirien els càrrecs del nou ajuntament. Deurien ser com a mínim semi-propietaris, i a la llista a més a més no hi faltaven les famílies importants de la parròquia.

Els jornalers o bracers i els «pobres de solemnitat», que vivien en aquesta parròquia, eren exclosos de participar en la política municipal per la seva condició social. Una discriminació que es feia extensiva a les dones, les quals se'n veien apartades pel seu sexe.

7. SANT LLORENÇ D’HORTONS: UN NOU MUNICIPI

La documentació que en Joan Bonastre havia recollit per enviar al «Supremo Consejo de Castilla» arribà a Madrid el 26 de desembre de 1815. El «Supremo Consejo» prengué una decisió favorable a Sant Llorenç d’Hortons el 10 de març de 1818. El 7 d’octubre del mateix any es confirmà la decisió a Barcelona:

«Por lo qual **concedemos a los vecinos de la Parroquia de San Lorenzo de Ortons licencia o facultad para que por si solos y sin dependencia alguna de la Parroquia de Gelida puedan tener o formar Ayuntamiento con su Bayle y Regidores. Y en su consecuencia mandamos (...)** a quienes en qualquier manera corresponda la observancia y cumplimiento de lo contenido (...), guarden, cumplan, y executan, y hagan guardar cumplir y executar (...). Que asi es nuestra voluntad. **Dada en Madrid diez de marzo de mil ochocientos diez y ocho.**»⁽¹⁰⁾

«DON FRANCISCO RIBAS

Escribano Principal y de Gobierno de la Real Audiencia del Principado de Cataluña, y como tal, Secretario del Real Acuerdo de ella, que reside en la ciudad de Barcelona.

CERTIFICO: que habiendose visto en el Real Acuerdo la antecedente Real Provision del Consejo, se resolvió: que se guarde y cumpla lo que Su Majestad manda, **formandose el Ayuntamiento de Bayle, dos Regidores y Sindico Procurador;** que se registre en el libro que corresponda, y que se devuelva original a la parte. I para que conste, en virtud de decreto de esta Superioridad de ...de Setiembre ultimo, doy la presente firmada de mi mano. **Barcelona siete de Octubre de mil ochocientos diez y ocho.**

(signatura)»⁽¹¹⁾

Després d’una mica més de dos anys d’espera, la parròquia de Sant Llorenç d’Hortons, o més concretament en Joan Bonastre, havia aconseguit el seu objectiu.

8. EL TEMPS DEL RETORN

Pel març del 1814 Ferran VIIe «el desitjat» pujà al tron d’Espanya; amb ell retornà l’Antic Règim, l’absolutisme. La seva vinguda fou aclamada pel poble amb gran entusiasme. La raó era

del tot lògica, significava la fi d'una guerra (J. Mercader, 1978, i V. Conejero, 1978).

El fet que ja en el desembre de 1815 el govern tingués la documentació sobre la separació de Sant Llorenç d'Hortons, ens permet formular la hipòtesi que fou quelcom premeditat. En Joan Bonastre esperava aprofitar la conjuntura favorable que es crea en tot moment de ruptura o de canvi, al voltant d'allò nou.

Per recollir la documentació i fer els tràmits necessaris suposem que en Joan Bonastre fou ajudat per algun notari de la zona (de Martorell, per exemple). La raó bàsica en què es fonamentava la petició de separació era una llei del 1716, recollida en el reial decret de Nova Planta. La qual entre altres coses deia:

«Y teniendo a nuestro encargo el destinar y prefixar un número competente de Regidores, segun la calidad, y número de los Vecinos, se declara, determina, y prefixe el número de Regidores uniforme asi para los Pueblos de la Jurisdiccion Regia, como Baronal, en la forma siguiente. Si la Villa, Lugar, ó Pueblo no excede de treinta Vecinos, bastarán dos Regidores, si excediere hasta sesenta, se pondran tres, **si pasare hasta ciento quatro Regidores**, excediendo hasta doscientos cinco Regidores, y siendo Pueblo de mar de doscientos Vecinos, tendrá seis, y los Pueblos cuya Vecindad será de mas de trescientas casas, deberán tener hasta siete Regidores.» (A. San Martín, 1805, pp. 163-164).

La parròquia de Sant Llorenç d'Hortons, a causa del seu creixement demogràfic, podia aspirar a quatre regidors:

«La población de que consta cada una de las mencionadas Parroquias es muy suficiente para que puedan tener su respectivo Ayuntamiento pues **la que menos tiene cerca de cien Vecinos.**»⁽¹²⁾

De nou, entrant en el camp de les hipòtesis, podríem establir que aquest creixement demogràfic creà la sensació que la parròquia era marginada per la universitat de Gelida. És a dir, malgrat ésser important (en nombre de gent), els seus problemes públics no eren solucionats ràpidament. I els veïns n'eren conscients, fet que va aprofitar en Joan Bonastre per demanar el suport dels trenta-dos veïns abans mencionats.

A més a més de justificar la separació des de les lleis, feren una llista d'inconvenients de mantenir la unió i una d'avantatges sobre la separació:

Inconvenients de mantenir la unió:

a) Les reunions dels regidors eren difícils de fer puntualment, pel terreny accidentat i per l'existència d'un riu (l'Anoia) que s'havia de travessar.

b) En casos urgents, la gran distància no permetia una ràpida solució dels problemes.

Avantatges de la separació:

a) Les reunions dels regidors es podrien fer de manera més fàcil.

b) Els casos urgents es resoldrien més ràpidament.

c) La gent, en ser cridada per l'ajuntament, no perdria jornals sencers.

d) En estar l'ajuntament més proper a la gent, la justícia s'aplicaria de manera més directa.

Finalment, argumentaren la necessitat de separar-se en el fet que en alguns aspectes ja ho estaven. Gelida i Sant Llorenç d'Hortons formaven dues parròquies separades en el camp religiós. I per altra part, el cadastre (els impostos de l'època) era pagat separatament.

9. RESUM

La creació, a principis del segle XIX, del municipi de Sant Llorenç d'Hortons s'ha de situar en un moment en què el Règim Senyorial sofria a Catalunya la seva definitiva dissolució.

El plet entre uns pagesos de Sant Llorenç d'Hortons i la universitat de Gelida podria inscriure's en el conjunt de conflictes senyorials que es donaren en aquest temps. O, almenys, s'hauria de relacionar amb l'ambient reivindicatiu del moment.

Com la majoria dels conflictes de l'època, aquest fou promogut per un pagès ric (en Joan Bonastre); la raó del plet sembla venir de problemes anteriors; i malgrat partir d'un consens amb un grup de veïns, a l'hora de pagar les despeses, la unanimitat es dissolgué.

La decisió favorable del govern de Ferran VIIe a la separació trencà el senyoriu territorial del castell de Gelida, creant-se aleshores uns nous límits administratius.

NOTES

- (1) Doc. núm. 1, de la línia 2 a la 8, p. 1.
Aquest i tots els altres fragments extrets dels documents del lligall s'han transcrit amb les següents normes:
- a) S'han desenvolupat totes les abreviatures.
 - b) S'ha mantingut l'ortografia original.
 - c) S'ha respectat la puntuació original.
 - d) El subratllat és nostre.
- (2) Doc. Núm. 8, de la línia 1 a la 6, p. 2.
- (3) Doc. de fons particular.
- (4) Els llibres parroquials utilitzats han estat el de Bateigs (Vol. 1752-1814) i el d'Òbits (Vol. 1757-1813).
- (5) Doc. núm. 5, de la línia 8 a la 10, p. 2.
- (6) Doc. núm. 1, de la línia 8 a la 16, p. 1.
- (7) Doc. de fons particular.
- (8) Doc. núm. 1, de la línia 16 a la 20, p. 1.
- (9) Aquests trenta-dos veïns (sense comptar en Joan Bonastre que a la llista apareix amb la categoria de regidor) foren: Josep Figueras (regidor), Joan Pujadas (pagès), Josep Esteve (pagès), Pere Carafí (pagès), Mus Esteve (pagès), Jaume Serra (pagès), Pere Sabat (pagès), Joan Gramunt (pagès), Jaume Corrodias (pagès), Jaume Esteve (pagès), Jaume Casadevall (pagès), Pau Farrer (pagès), Josep Ràfols (pagès), Pau Esteve (pagès), Pere Estruch (pagès), Jeroni Valls (pagès), Josep Comas (pagès), Pere Casadevall (pagès), Fermí Serra (pagès), Pere Torras (pagès), Josep Gramunt (pagès), Joan Fontanals (pagès), Francesc Mas (pagès), Josep Claramunt (pagès), Josep Bosch (pagès), Vicenç Mata (pagès), Jaume Corrodias (pagès), Francesc Enrich (pagès), Francesc Raventós (pagès), Isidre Casanovas, Josep Gabarró i Josep Carreras.
- (10) Doc. núm. 9, de la línia 11 a la 17, p. 9; i de la línia 5 a la 10, p. 10.
- (11) Doc. núm. 10, de la línia 1 a la 15, p. 1.
- (12) Doc. núm. 9, de la línia 9 a la 14, p. 3.

BIBLIOGRAFIA

CONEJERO, V., «Absolutisme i constitucionalisme» (1814-1833), dins A. BALCELLS, *Història de Catalunya Salvat*, Barcelona, vol. V, 1978, pp. 133-148.

COTS, A., *Aproximació a l'estudi dels conflictes senyorials a Catalunya: 1751-1837*, Tesi de Llicenciatura inèdita, Universitat de Barcelona, 1984, 519 pp.

MASACHS, J.M., «Els vells camins del Penedès», dins *Miscel·lània Penedesenca*, II, 1979, pp. 125-143.

MERCADER, J., *Catalunya i l'imperi Napoleònic*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, n. 14 (Biblio. Abat Oliba), 1978, 373 pp.

SAN MARTÍ, A., *Colección de Ordenes, Relativas á la nueva Planta de la Real Audiencia de Cataluña*, Barcelona, 1805, ? pp.

TORRAS, J.M., *Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808) (Procediments electorals, òrgans de poder i grups dominants)*, Ed. Curial, n. 18 (Col. Doc. de cultura), Barcelona, 1983, 432 pp.

VILAR, P., El fin de los elementos feudales y señoriales en Cataluña en los siglos XVIII y XIX, con algunas referencias comparativas al resto de España y al Rosellón, dins J. GODECHOT et al., *La abolición del feudalismo en el mundo occidental*, Ed. Siglo XXI, Madrid, 1979, pp. 78-93.
